

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

คนจนไม่ได้ใช้ คนใช้ไม่ได้จน : การประเมินผลนโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ

อริสา บุญมี

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี,

Email: Zozee1920@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ประเมินผลนโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐภายใต้ตัวแบบผลข้างเคียง (Side Effects Model) เกี่ยวกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบาย โดยพิจารณาจากคำวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการประกอบกับการวิเคราะห์ภายใต้ตัวแบบผลข้างเคียง ซึ่งนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐเป็นนโยบายที่รัฐบาลกำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความยากจนที่เป็นปัญหาสำคัญที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ โดยการลดค่าครองชีพ ให้แก่ผู้มีรายได้น้อยหรือคนจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานได้ ซึ่งจากการเร่งรีบในการดำเนินโครงการดังกล่าวประกอบกับการที่มีคนจำนวนมากมาลงทะเบียนขอใช้สิทธิ์ทำให้การตรวจสอบเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง เกิดการใช้สิทธิ์ของผู้ที่ไม่ใช่คนจนจริงๆ จำนวนร้านค้าที่เข้าร่วมโครงการที่มีไม่เพียงพอต่อผู้ใช้สิทธิ์ และปัญหาจากการติดตั้งเครื่องรับบัตร จากการประเมินผลนโยบายครั้งนี้ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาที่พบจากการดำเนินนโยบายในหลายๆด้าน ที่รัฐบาลจำเป็นต้องแก้ไขทั้งในส่วนที่เป็นมาตรการต่างๆและการวางแผนการดำเนินนโยบายเพื่อให้การดำเนินนโยบายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้การใช้จ่ายงบประมาณเป็นไปอย่างเหมาะสมและถูกกลุ่มเป้าหมาย

คำสำคัญ : การประเมินนโยบายสาธารณะ, นโยบายสวัสดิการแห่งรัฐ, ผลกระทบหลัก, ผลข้างเคียง

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2

วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

The poor did not use, the ones who use were not the poor: the evaluation of state welfare card policy

Arisa Boonmee

Abstract

This article's objective was to evaluate state welfare policy deploying Side Effect Model for policy evaluation. The evaluation covered problems occurred from policy implementation raised by scholars along with the side effect model. The state welfare policy was the policy designed to solve poverty, that was, the main problem in Thailand. This policy deployed measure that will reduce poor people's spending on living in order to improve their quality of life and gave them access to fundamental services. As a result of rushing in this policy implementation and large amount of poor people that were registering as a poor, there were failures in validation processes resulting in abusing this policy by people who were not poor, lack of stores who participated in the implementation, and the problems related to installation of welfare card reading machines. The evaluation of this policy depicted many aspects of problems which required to be solved by the government both in various measures deployed in this policy and in planning for implementation in order to make this policy more efficient, and make government spending more proper and utilize for the policy's real target group.

Keywords : public policy evaluation, state welfare policy, major effects, side effects

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทนำ

ปัจจุบันปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่สำคัญของประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้มีการกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ ออกมาเพื่อแก้ปัญหาความยากจน และช่วยเหลือคนจนหรือผู้มีรายได้น้อยให้สามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็น อันจะเป็นการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (ปนัดดา มีอิสระ :2561)

รัฐบาลปัจจุบันภายใต้การนำของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีได้ออกนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐเพื่อช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย ซึ่งนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐนี้เป็นหนึ่งในนโยบายที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ลดค่าครองชีพ และกระตุ้นรายได้ด้านผู้ประกอบการร้านค้าที่เข้าร่วมโครงการ โดยมีเป้าหมายหลักในการช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยให้หลุดพ้นจากความยากจนอย่างถาวร ซึ่งมีผู้สนใจลงทะเบียนจำนวนทั้งสิ้น 14.2 ล้านคน นโยบายสวัสดิการแห่งรัฐดังกล่าว เป็นการให้ความช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อย หรือคนจน ผ่านบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ เพื่อใช้แลกซื้อสินค้ากับร้านประชารัฐ และใช้เป็นค่าเดินทาง หรือส่วนลดในการซื้อแก๊สหุงต้มได้ ซึ่งจำนวนเงินในบัตรรัฐบาลจะจ่ายให้แก่ผู้ถือบัตรในทุกๆ เดือนตามจำนวนเงินที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ให้ในการช่วยเหลือคนจนหรือผู้มีรายได้น้อย ภายหลังจากที่ได้มีการเริ่มใช้นโยบายดังกล่าว ทำให้ทราบถึงผลของการดำเนินนโยบายทั้งในส่วนผลกระทบหลักและผลข้างเคียง (สุทธิรัตน์ รัตนโชติ)

เมื่อพิจารณาถึงผลกระทบซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของนโยบายจะเห็นได้ว่านโยบายดังกล่าวสามารถช่วยลดค่าครองชีพได้ และช่วยให้ผู้ประกอบการร้านค้าที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายสินค้า แต่หากพิจารณาอีกด้านหนึ่งก็จะพบว่า การดำเนินการไม่สามารถกำหนดมาตรการให้ความช่วยเหลือทางการเงินให้แก่ผู้มีรายได้น้อยได้อย่างตรงกลุ่มเป้าหมายเนื่องจากขาดฐานข้อมูลทำให้ “คนไม่จน” กลับได้รับประโยชน์เกือบทุกโครงการ รวมไปถึงปัญหาหรือผลข้างเคียงต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบาย ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประเมินผลนโยบาย เพื่อที่จะทราบถึงผลลัพธ์ในการนำนโยบายไปปฏิบัติว่านโยบายนั้นประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขนโยบายให้สามารถตอบสนองประชาชนได้อย่างตรงกลุ่มเป้าหมาย และแก้ไขปัญหาจากการนำนโยบายไปปฏิบัติเพื่อให้การดำเนินนโยบายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

การประเมินนโยบายสาธารณะ

การประเมินผลนโยบายสาธารณะ (Public policy Evolution) เป็นการประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีเป้าหมายคือเพื่อทราบว่างบประมาณที่ใช้ไปตามนโยบายและแผนนั้นบรรลุผลมากน้อยเพียงใด และมีปัญหาอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุงบ้าง เป็นแนวทางในการตัดสินใจว่าจะทำการปรับปรุง แก้ปัญหา หรือการล้มเลิกโครงการ เพื่อให้การดำเนินโครงการนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามที่คาดไว้ (รมณ อินทวงษ์ 2556:19-21)

การประเมินหมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางและวิธีการปรับปรุงแก้ไขโครงการ เพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น (นิตา ชูโต, 2536:8)

การประเมินโครงการเป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริงและเป็นระบบ วิเคราะห์ข้อมูลและนำผลการประเมินมาสรุปเพื่อกระบวนการตัดสินใจต่อไป (นราทิพย์ พุ่มทรัพย์, 2537:11)

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

จากความหมายต่างๆที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวมา จึงสรุปได้ว่าการประเมินผลนโยบาย เป็นวิธีการหรือกระบวนการเก็บข้อมูล โดยการศึกษาหาข้อมูลผลลัพธ์ของนโยบายที่ได้กระทำไปว่ามีผลดี หรือผลเสียอย่างไรบ้าง ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ผลของนโยบาย จะนำมาเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของนโยบาย ว่าเป็นไปตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาตัดสินใจว่าควรปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนานโยบายนั้นต่อไป

สำหรับการประเมินผลนโยบายสาธารณะนั้น Charles Jones (อ้างถึงใน จุมพล หนิมพานิช,2549) กล่าวถึงกระบวนการนโยบายที่หมายถึงขั้นตอนต่างๆ 3 ขั้นตอนได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดรายละเอียด (Specification)ว่าจะประเมินอะไร การกำหนดรายละเอียดของนโยบายที่จะประเมินช่วยให้เราทราบถึงเป้าหมายการประเมินโดยแน่ชัด และทราบประเด็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประเมินนโยบาย

ขั้นตอนที่ 2 การวัดผล (Measurement) จะกระทำได้อาจต้องเก็บข้อมูลจากสิ่งที่ต้องการประเมิน การเก็บข้อมูลต้องเก็บอย่างมีระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ การเก็บข้อมูลถ้ามีหลักเกณฑ์มากเพียงไรย่อมทำให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องเที่ยงตรงและเชื่อถือได้มากขึ้นเพียงนั้น

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ (Analysis) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บมาหรือวัดผลออกมาแล้ว รูปแบบและวิธีการวิเคราะห์เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์เชิงปริมาณที่มีความแน่นอนสูง เช่น การวิเคราะห์ต้นทุนผลประโยชน์ ไปจนกระทั่งการใช้ความประทับใจหรือใช้ประสบการณ์ จุดมุ่งหมายการวิเคราะห์เพื่อให้สามารถจัดทำข้อสรุปได้ว่าประสิทธิผลของนโยบายเป็นอย่างไร เพื่อจะให้ตัดสินคุณค่าของนโยบายซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการประเมินนโยบาย

เนื่องจากกระบวนการประเมินนโยบายไม่ควรยึดถือวิธีใดวิธีหนึ่งว่าดีที่สุด หรือเป็นวิธีการที่ควรนำมาปฏิบัติตลอดไป การประเมินนโยบายถ้าพิจารณาโดยสรุปก็คือ การตัดสินว่านโยบายนั้นมีความดีหรือมีคุณค่าเพียงใด จะต้องดำเนินการอาศัยการวิเคราะห์หลายๆรูปแบบเพื่อช่วยให้การประเมินมีคุณภาพมากที่สุด

ตัวแบบการประเมินนโยบาย

ตัวแบบที่ใช้ในการประเมินนโยบายตามแนวคิดของ เว็ดุง (Vedung) ได้แบ่งตัวแบบการประเมินผลไว้หลากหลายตัวแบบ ซึ่งตัวแบบแต่ละตัวแบบจะถูกนำมาใช้ตามความเหมาะสมของนโยบายหรือโครงการ

ตัวแบบผลข้างเคียง (Side Effects Model)

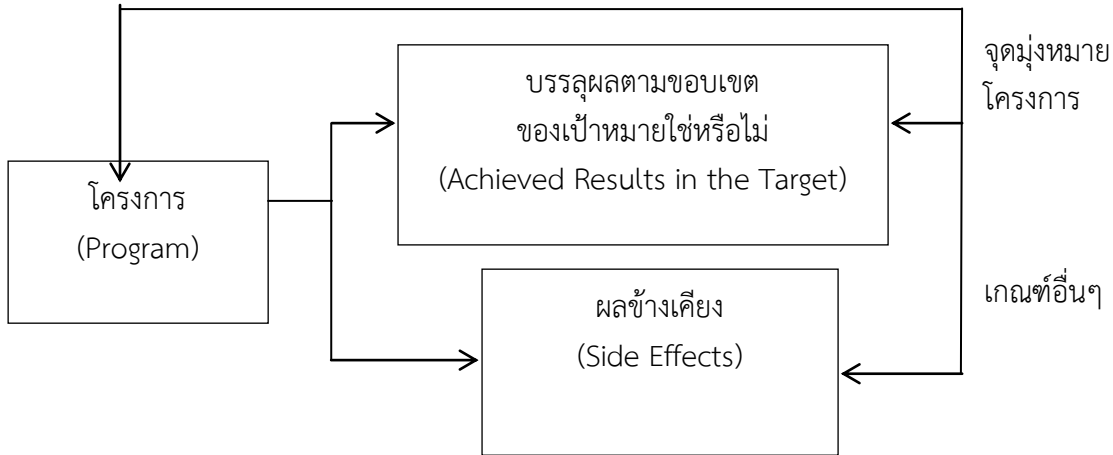
ตัวแบบผลข้างเคียงเป็นการประเมินผลลัพธ์ของการดำเนินนโยบายในส่วนของผลกระทบที่เกิดขึ้นที่อยู่นอกเหนือจากขอบเขตของเป้าหมายของนโยบาย ซึ่งไม่ใช่จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของนโยบายและมีผลลัพธ์ที่ไม่ตรงกับผลลัพธ์ที่ตั้งใจไว้ ลักษณะของตัวแบบผลข้างเคียงดังภาพ

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ผลลัพธ์เกิดขึ้นพร้อมผลข้างเคียงใช่หรือไม่
(Do the Results Concur With Side Effects)

ภาพที่ 1 ตัวแบบผลข้างเคียง

ผลข้างเคียงประกอบด้วยผลกระทบหลายประเภทได้แก่ (Vedung อ้างถึงใน รมณ อินทวงษ์ 2556: 28-30)

1. ผลกระทบที่แตกต่างโดยสิ้นเชิง (Perverse Effects) หมายถึง ผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินนโยบายนั้น ตรงข้ามกับที่ตั้งใจไว้โดยสิ้นเชิง แต่ผลลัพธ์ที่ได้กลับแตกต่างไป ซึ่งไม่ตรงกับผลลัพธ์ที่ผู้กำหนดนโยบายต้องการ

2. ผลกระทบที่เป็นศูนย์ (Null Effect) หมายถึงผลลัพธ์จากการดำเนินนโยบายไม่ก่อให้เกิดผลใดๆ ทั้งในส่วนที่เป็นจุดมุ่งหมาย หรือในส่วนของผลกระทบที่ผิดแผก

3. ผลข้างเคียงที่เป็นประโยชน์ (Beneficial Side Effect) หรือผลข้างเคียงทางบวก (Positive Side Effects) หมายถึงผลกระทบที่ผลลัพธ์อยู่นอกเหนือเป้าหมาย แต่กลับมีผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบาย

4. ผลข้างเคียงที่เป็นโทษ (Detrimental Side Effect) หรือผลกระทบข้างเคียงทางลบ (Negative Side Effects) หมายถึงการดำเนินงานที่มีผลลัพธ์ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย แต่กลับมีผลลัพธ์ทางลบต่อนโยบาย

5. ผลข้างเคียงอื่นๆ (Other Side Effects) หมายถึงผลลัพธ์จากการดำเนินนโยบายที่เป็นผลกระทบที่อยู่นอกเหนือเป้าหมายซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายของนโยบายนั้น

นอกจากนี้ผลข้างเคียงที่เกิดขึ้นสามารถเป็นได้ทั้ง ผลที่คาดการณ์ได้ (Anticipated Side Effects) และคาดการณ์ไม่ได้ (Unanticipated Side Effect) ผลข้างเคียงที่คาดการณ์ได้หมายถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นสามารถคาดการณ์ หรือตัดสินใจถึงผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ทั้งที่เป็นทั้งด้านบวกและด้านลบ ส่วนผลข้างเคียงที่คาดการณ์ไม่ได้ หมายถึงไม่สามารถรับรู้ผลกระทบ หรือตัดสินใจล่วงหน้าได้เลย

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

นโยบายสวัสดิการแห่งรัฐ

กระทรวงการคลังได้ดำเนินมาตรการในการแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยการเปิดให้ผู้ที่มิคุณสมบัติตรงตามที่กำหนด ลงทะเบียนระหว่างวันที่ 3 เมษายน - 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการบูรณาการฐานข้อมูลสวัสดิการสังคมภายใต้โครงการ e-Payment ภาครัฐ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของการจัดสวัสดิการสังคมและการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์รองนายกรัฐมนตรีกล่าวถึงการขับเคลื่อนโครงการประชารัฐสวัสดิการ เพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่ได้ขึ้นทะเบียนกับกระทรวงการคลังว่า โดยรูปแบบของโครงการเบื้องต้นจะออกเป็นบัตรเพื่อสนับสนุนให้สามารถใช้บัตรดังกล่าวซื้อสินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพ ราคาถูกกว่าท้องตลาดร้อยละ 15-20 จัดจำหน่ายผ่านร้านค้าธงฟ้าประชารัฐ ร้านค้าโชห่วย และร้านค้าชุมชนซึ่งอยู่ในการส่งเสริมของกรมพัฒนาธุรกิจการค้า กระทรวงการคลังจะเป็นผู้กำหนดวงเงินสำหรับใช้จ่ายผ่านบัตรเป็นรายเดือน โดยเริ่มดำเนินโครงการในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2560 ที่ผ่านมามี ประชากรสวัสดิการการให้ความช่วยเหลือผ่านบัตรสวัสดิการแห่งรัฐเริ่มใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐในวันที่ 1 ตุลาคม 2560 สำหรับการช่วยเหลือผ่านบัตรสวัสดิการจะแบ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยรัฐบาลจะให้เงินใส่ไปในบัตรสวัสดิการให้ผู้ที่มีรายได้น้อยที่มาลงทะเบียน นำไปใช้ซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค โดยคนที่มีรายได้น้อยต่ำกว่าปีละ 30,000 บาท จะได้เงินไปซื้อของใช้เดือนละ 300 บาท ส่วนคนที่มีรายได้น้อยตั้งแต่ 30,000 บาทขึ้นไป แต่ไม่เกิน 100,000 บาท ได้รับเงินเดือนละ 200 บาท และได้รับเงินส่วนลดค่าซื้อก๊าซหุงต้มคนละ 45 บาท ต่อ 3 เดือนครึ่งส่วนการลดค่าใช้จ่ายเดินทาง คือถ้าเดินทางด้วยรถเมล์รถไฟฟ้า จะได้รับเงินเดือนละ 500 บาท (สนธิรัตน์ สนธิจิรวงศ์, 2561)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวถึงมาตรการช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยที่มาลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐไว้ 14 ล้านคน ว่ามาตรการช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยที่มีรายได้น้อยไม่ถึง 30,000 บาท/ปีซึ่งถือเป็นผู้มีรายได้น้อยต่ำกว่าเส้นความยากจนนั้น รัฐบาลจะจ่ายเงินเพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ โดยรัฐบาลจะทยอยจ่ายให้เป็นงวดเพื่อนำไปใช้สำหรับการดำรงชีพ แต่จะไม่ใช้วิธีการจ่ายเป็นเงินก้อน เพราะเกรงว่าจะนำเงินที่ได้รับไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือย โดยการจ่ายเงินมีเงื่อนไขว่าจะต้องแสดงรายได้ที่แท้จริง เนื่องจากรัฐบาลจ่ายเงินให้ผู้มีรายได้น้อยแต่ละคนไม่เท่ากัน โดยจะมีเงื่อนไขที่สำคัญว่าผู้ที่ได้รับเงินไปแล้วต้องปรับปรุงประสิทธิภาพของตัวเอง พัฒนาความรู้ ความสามารถ เพื่อหารายได้ให้มากขึ้น เพื่อที่ในอนาคตจะได้หลุดพ้นจากเส้นความยากจน สำหรับผู้ที่จะมาลงทะเบียน จะต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทย มีอายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป (โดยต้องเกิดก่อนวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2542) อยู่ในภาวะว่างงานหรือมีรายได้น้อยที่เกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2559 ทั้งสิ้นไม่เกิน 100,000 บาท จะต้องไม่มีทรัพย์สินทางการเงิน ได้แก่ เงินฝากธนาคาร สลากออมสิน สลาก ธ.ก.ส. พันธบัตรรัฐบาล และตราสารหนี้ หรือถ้ามีทรัพย์สินทางการเงินดังกล่าว จะต้องมียอดรวมทั้งสิ้นไม่เกิน 100,000 บาท ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง และต้องไม่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ตามกฎหมาย หรือถ้าเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ดังกล่าว จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดปรากฏตามข้อมูลของ กรมบัญชีกลาง ณ วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2560 ระบุว่า มีผู้ลงทะเบียนจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 14.2 ล้านคนกระทรวงการคลังได้นำข้อมูลผู้ลงทะเบียนไปตรวจสอบคุณสมบัติบุคคล ทรัพย์สิน และรายได้ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมการปกครองตรวจสอบคุณสมบัติบุคคล ธนาคารพาณิชย์และธนาคารแห่งประเทศไทย ตรวจสอบจำนวนเงินในบัญชีเงินฝากธนาคารและทรัพย์สิน ได้แก่ สลากออมสิน สลาก ธ.ก.ส. พันธบัตรรัฐบาล และตราสารหนี้กรมที่ดินตรวจสอบการครอบครองที่ดิน และกรมสรรพากรตรวจสอบรายได้ของปี 2559 โดยผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามที่กำหนดที่จะได้รับประชารัฐสวัสดิการ มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 11 ล้านคน (อภิศักดิ์ ตันติวรวงศ์, 2561)

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

การให้ความช่วยเหลือผ่านบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ จะทำให้การช่วยเหลือจากภาครัฐถูกกลุ่มเป้าหมายและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยภาครัฐมีข้อมูลในการติดตามประเมินผลการให้สวัสดิการในแต่ละประเภท และนำมาปรับปรุงการให้สวัสดิการให้เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการในแต่ละพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถกำกับติดตามค่าใช้จ่ายสวัสดิการต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนในการใช้จ่ายชำระค่าสินค้าและบริการในชีวิตประจำวันด้วยเงินสดเป็นหลัก ไปสู่ระบบการชำระเงินแบบอิเล็กทรอนิกส์(e-Payment) ผ่านบัตรสวัสดิการแห่งรัฐที่เป็นบัตรอิเล็กทรอนิกส์ และที่สำคัญเป็นการผลักดันให้เกิดการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานระบบการชำระเงินแบบอิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ(National e-Payment Master Plan)ของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการดำเนินธุรกรรมทางการเงินให้เป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็ว และลดปริมาณเอกสารทางการเงิน เพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมไร้เงินสด (Cashless Society)

เงื่อนไขและคุณสมบัติของผู้มีสิทธิลงทะเบียนเป็นผู้มีรายได้น้อยปี 2560

1. มีสัญชาติไทย
2. มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป (โดยต้องเกิดก่อนวันที่ 16 พฤษภาคม 2542)
3. ว่างานหรือมีรายได้ทั้งสิ้นที่เกิดขึ้นในปี 2559 ไม่เกิน 100,000 บาท
4. ไม่มี หรือมีทรัพย์สินทางการเงินได้แก่ เงินฝากธนาคาร สลากออมสิน สลาก ธ.ก.ส. พันธบัตร ตราสารหนี้ รวมทั้งสิ้นไม่เกิน 100,000 บาท
5. ไม่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในอสังหาริมทรัพย์ตามกฎหมาย หรือถ้าเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ดังกล่าว จะต้องเป็นไปตามลักษณะหลักเกณฑ์และเงื่อนไขดังนี้
 - 5.1 ที่อยู่อาศัยเป็นที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง (บ้านพร้อมที่ดิน)
 - กรณีอยู่อาศัยอย่างเดียว
 - บ้านหรือทาวส์แฮตต้องมีพื้นที่ไม่เกิน 25 ตารางวา
 - ห้องชุดต้องมีพื้นที่ไม่เกิน 35 ตารางวา
 - กรณีเป็นที่อยู่อาศัยและใช้ประโยชน์จากที่ดิน
 - เพื่อการเกษตรต้องมีพื้นที่ไม่เกิน 10 ไร่
 - เพื่อการอื่นที่ไม่ใช่การเกษตรต้องมีพื้นที่ไม่เกิน 1 ไร่
 - 5.2 ที่ดิน
 - กรณีที่ใช้ประโยชน์จากที่ดิน
 - เพื่อการเกษตรต้องมีพื้นที่ไม่เกิน 10 ไร่
 - เพื่อการอื่นที่ไม่ใช่การเกษตรต้องมีพื้นที่ไม่เกิน 1 ไร่

การประเมินผลนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐภายใต้ตัวแบบผลข้างเคียง (Side Effects Model)

ในการประเมินผลนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐผู้เขียนได้เลือกใช้ตัวแบบผลข้างเคียงในการประเมินนโยบายซึ่งมีรายละเอียดดังนี้สาเหตุของการเกิดผลข้างเคียง มาจากตัวแบบการบรรลุจุดมุ่งหมายสนใจเฉพาะจุดมุ่งหมายที่กำหนดเอาไว้ล่วงหน้าจึงมีปัญหาดตรงที่ไม่ได้สนใจผลกระทบที่ไม่ตั้งใจ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องขยายตัวแบบการบรรลุจุดมุ่งหมายออกไปให้ครอบคลุมผลข้างเคียงด้วยเพื่อจะได้ประเมินผลให้ครบถ้วน

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

การประเมินผลข้างเคียงของนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐ เป็นการประเมินผลลัพธ์ ที่ไม่ใช่จุดมุ่งหมายของโครงการ ซึ่งไม่ได้ถูกกำหนดไว้ในวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของนโยบาย การประเมินผลข้างเคียงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐนี้แบ่งออกเป็น 3 ด้านหลักๆ ได้แก่

1. ด้านกลุ่มเป้าหมาย และผู้ใช้สิทธิ์

จากการศึกษาประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการต่างๆ ที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาด้านกลุ่มเป้าหมายของนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

“นโยบายสวัสดิการแห่งรัฐ ได้เริ่มประกาศใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐตั้งแต่วันที่ 1 ต.ค. 2560 เป็นต้นมา ซึ่งในภาพรวมก็จะพบความผิดพลาดในเรื่องของการกำหนดกลุ่มเป้าหมายเพราะนิยาม “คนจน” ที่ไม่ถูกต้องเนื่องจากผู้ได้รับบัตรมีจำนวนมากถึง 11.67 ล้านคน ขณะที่คนจนที่แท้จริงจากการสำรวจโดย สคช. มีเพียง 4.85 ล้านคน หากนำตัวเลขผู้ว่างงานซึ่งสามารถลงทะเบียนได้เข้ามาเพิ่มก็ยิ่งทำให้ได้คนจนเท่ากับ 11.67 ล้านคนอยู่ดี สะท้อนให้เห็นว่านโยบายสวัสดิการรัฐดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จในแง่ของการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย” (กัมปนาท เพ็ญสุภา, 2561)

“จากการวิเคราะห์ผลกระทบนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐ ศูนย์ติดตามและพยากรณ์เศรษฐกิจการเกษตร ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์นโยบายสวัสดิการแห่งรัฐพบว่า กว่า 30% ของผู้ใช้สิทธิ์สวัสดิการแห่งรัฐนี้เป็นเกษตรกร ขณะที่ 70% นั้นอยู่นอกภาคเกษตรกร (หนึ่งในนั้นก็มักคือคนที่จบปริญญาโทและปริญญาเอกรวมอยู่ด้วย) ดังนั้น ภาพรวมของผู้ถือบัตรจึงชัดเจนขึ้นว่าผู้รับได้ประโยชน์มีคนที่จนไม่จริงปะปนอยู่มากพอสมควร เพราะคนที่จนที่สุดในสังคมกระจุกตัวอยู่ในภาคเกษตร แต่ไม่ใช่ทุกคนในภาคเกษตรที่ถือบัตรดังกล่าว” (วรรณพงษ์ ดุรงค์เวโรจน์, 2561)

จากการประเมินผลนโยบายบัตรสวัสดิการแห่งรัฐพบว่าปัญหาที่สำคัญด้านกลุ่มเป้าหมายคือ “คนจนไม่ได้ใช้ คนใช้ไม่ได้จน” ซึ่งประเด็นคนจนไม่ได้ใช้หมายถึง การที่คนจนหรือผู้ที่ควรจะได้รับช่วยเหลือจากนโยบายนี้ ไม่ได้มาลงทะเบียนใช้สิทธิ์เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการลงทะเบียนใช้สิทธิ์เนื่องจากคนจนส่วนมากเป็นคนชนบทอุปสรรคด้านการเดินทางหรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสารอาจไม่ทั่วถึง ส่วนประเด็นคนใช้ไม่ได้จน หมายถึงผู้ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายหรือไม่ได้เป็นคนจนจริงๆมาลงทะเบียนใช้สิทธิ์และได้รับประโยชน์จากนโยบายนี้

จะเห็นได้ว่าการประเมินผลข้างเคียงด้านกลุ่มเป้าหมาย และผู้ใช้สิทธิ์นี้ เป็นการที่รัฐบาลพยายามที่จะช่วยคนจนให้พ้นจากความยากจนโดยการลดค่าครองชีพ แต่กลับมีการสวมสิทธิ์ของผู้ที่ไม่ได้เป็นคนจนจริงๆ ซึ่งสอดคล้องกับการประเมินผลนโยบายตามตัวแบบผลข้างเคียงที่เป็นผลกระทบที่ผิดแผก แตกต่างไปโดยสิ้นเชิง เนื่องจากผลการดำเนินงานไม่ตรงตามเป้าหมายที่รัฐบาลกำหนด

2. ด้านร้านธงฟ้าประชารัฐหรือผู้ประกอบการ

จากการศึกษาประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการต่างๆ ที่สอดคล้องกับประเด็นปัญหาด้านร้านธงฟ้าประชารัฐหรือผู้ประกอบการของนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

“หลังจากที่ได้เริ่มดำเนินนโยบายแล้ว ก็พบว่ามีปัญหาหลายอย่างที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นผลมาจากความเร่งรีบในการดำเนินโครงการทั้งที่ขาดความพร้อมของร้านธงฟ้าประชารัฐและการกำกับดูแล เช่น ร้านค้าที่เข้าร่วม

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

โครงการมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนที่ใช้สิทธิ์ และบางพื้นที่ร้านค้าที่เข้าร่วมโครงการอยู่ไกลจากที่อยู่อาศัยทำให้ไม่สะดวกต่อการซื้อสินค้า” (วรรณพงษ์ ดุรงคเวโรจน์, 2561)

“ในส่วนของ การซื้อขายสินค้านั้น มีบริษัทหรือกลุ่มคนเดิมๆที่ได้รับการประมูลจึงคิดได้ว่าการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มนายทุน” (นพพร ชุนคำ, 2561)

“ปัญหาร้านธงฟ้าประชารัฐไม่ปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนด เช่น บางร้านไม่ติดป้ายแสดงราคาสินค้า และถือโอกาสขึ้นราคาสินค้า ขณะที่บางร้านจัดชุดสินค้าเหมือนจัดกระเช้าปีใหม่ในราคา 200 บาทและ 300 บาท โดยไม่ให้ผู้มีสิทธิ์เลือกซื้อตามความต้องการ” (ณัฐพร จาตุศรีพิทักษ์, 2561)

“กรณีที่มีรายได้น้อยเอาบัตรสวัสดิการไปแลกเป็นเงินสด ก่อให้เกิดข้อสงสัยว่าในเมื่อผู้ถือบัตรสามารถนำเงินไปซื้ออะไรก็ได้ แล้วเหตุไฉนยังต้องการที่จะถือเงินสดอยู่ หากจะนำไปซื้อสินค้าในตลาดสดผู้ถือบัตรสามารถที่จะนำค่าจ้างที่ได้รับเป็นเงินสดมาใช้ที่ตลาดได้ ความเป็นไปได้จึงอยู่ที่ค่าใช้จ่ายส่วนอื่นที่นอกเหนือจากสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ต้องการเพิ่มเงินค่าขนมให้กับลูก ต้องการนำเงินสดไปใส่ของงานบวชหรืออาจจะนำไปเล่นการพนัน ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ควรพิจารณาว่าความต้องการที่แท้จริงของประชาชนคืออะไร” (รศ.ดร. ยุทธพร อิศรชัย, 2560)

“อีกปัญหาหนึ่งที่พบคือ เมื่อบัตรคนจนใช้ได้เฉพาะร้านธงฟ้าประชารัฐ สิ่งตามมาคือผู้ถือบัตรก็จะไปกระจุกตัวอยู่ที่ร้านธงฟ้า ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือ ร้านโชห่วย แผงลอยในตลาด หรือร้านสะดวกซื้ออย่างไรก็ตาม ไม่แน่ใจในเรื่องของคุณภาพและความหลากหลายของสินค้าในร้านธงฟ้าว่ามีมากเท่ากับร้านอื่นหรือไม่ นอกจากจะส่งมอบสินค้าราคาถูกให้ประชาชนแล้ว ก็ควรยกระดับคุณภาพชีวิตด้วย” (วรรณพงษ์ ดุรงคเวโรจน์, 2561)

จะเห็นได้ว่ารัฐบาลพยายามทำให้เกิดการกระจายรายได้ และกระตุ้นเศรษฐกิจจากการค้าขายสินค้าประชารัฐ แต่จากการประเมินผลข้างเคียงด้านร้านธงฟ้าประชารัฐ หรือผู้ประกอบการนั้น กลับพบว่าผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกไปอยู่กับกลุ่มนายทุนมากกว่าจะทำให้เกิดการกระจายรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับตัวแบบผลข้างเคียงที่เป็นผลกระทบที่เป็นศูนย์ซึ่งหมายถึงการที่ไม่เกิดผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และในส่วนประเด็นการทุจริตนำบัตรไปแลกเป็นเงินสด และความไม่พร้อมของร้านประชารัฐ หรือจำนวนร้านประชารัฐที่ไม่เพียงพอซึ่งจะสอดคล้องกับผลข้างเคียงอื่นๆที่ผลกระทบอยู่นอกเหนือขอบเขตของเป้าหมาย

3. ด้านเครื่องรับบัตรหรือเครื่องอีทีซี

“การติดตั้งเครื่องอีทีซี ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ต้องพึ่งพาความแรงของสัญญาณอินเทอร์เน็ต รวมไปถึงตัวเครื่องที่ยังกระจายไม่ครบถ้วนทุกร้านธงฟ้าในประเทศ ทำให้เกิดการจ้องจามนำบัตรคนจนเอาไว้หลายพันใบ กล่าวคือ ร้านธงฟ้าบางแห่งที่ยังไม่ได้มีการติดตั้งเครื่องอีทีซี แต่มีการติดป้ายหน้าร้านว่าพร้อมรับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และสามารถรับสินค้าออกไปก่อนได้ในวงเงิน 200บาท โดยทางร้านจะทำการยึดบัตรสวัสดิการของผู้มีรายได้น้อยไว้ก่อน ซึ่งถือเป็นประเด็นที่ต้องจุกจิกและตั้งคำถามหลายเรื่อง เช่น ความครอบคลุมของการให้บริการที่สามารถใช้ได้ไม่มีเครื่องอีทีซี 14,000 จาก 19,500 แห่ง ที่ยังไม่มีเครื่องนี้ แล้วคนที่ถือบัตรจะเข้าถึงร้านธงฟ้าได้อย่างสะดวกจริงหรือไม่” (วรรณพงษ์ ดุรงคเวโรจน์, 2561)

จากปัญหาที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับการประเมินผลตามตัวแบบผลข้างเคียงที่เป็นผลข้างเคียงอื่นที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของเป้าหมายนโยบาย

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทสรุป

นโยบายสวัสดิการแห่งรัฐเพื่อช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย ที่มุ่งเน้นในด้านเศรษฐกิจเพื่อประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและแก้ปัญหาความอยุ่อย่างจนที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่อย่างถาวร โดยให้เป็นสิทธิบัตรสวัสดิการเพื่อนำไปแลกสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งถือเป็นความพยายามให้การแก้ไขปัญหาความยากจนของรัฐบาล แต่จากปัญหาที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลไม่ได้มีการเตรียมการซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ ถู้อาระดำนงบประมาณที่รัฐต้องจ่ายให้แก่ผู้มีรายได้น้อยทุกๆเดือน ในภาวะที่รัฐบาลขาดดุลการคลังปีละจำนวน มากๆ จากการประเมินพบว่ามีปัญหาที่สำคัญอยู่ 3 ด้านใหญ่ๆที่เป็นผลข้างเคียงของนโยบายได้แก่ 1.ด้าน กลุ่มเป้าหมาย ที่มีการสวมสิทธิ์ หรือการใช้สิทธิ์ของผู้ที่ไม่ได้เป็นคนจนจริงๆ 2.ด้านผู้ประกอบการ ที่มีการ ทุจริตแลกเป็นเงินสด ความไปถึงจำนวนร้านค้าที่ไม่เพียงพอต่อผู้ใช้สิทธิ์ 3. ด้านเครื่องรับบัตร ที่จำเป็นต้องใช้ สัญญาณอินเทอร์เน็ตแรงสูงหรือความพร้อมของเครื่องรับบัตรที่ไม่สามารถใช้งานได้ ดังนั้นการกำหนดนโยบายจึง จำเป็นที่จะต้องมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์นโยบายอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การใช้จ่ายงบประมาณที่มี อยู่อย่างจำกัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นต้องแก้ไขและมีการตรวจสอบที่เข้มงวด เพื่อให้การดำเนิน นโยบายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างตรงจุดและตรง กลุ่มเป้าหมาย และทำให้การใช้จ่ายเงินของรัฐบาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อประชาชนส่วนมาก ไม่ใช่เพียง การจ่ายเงินให้กับประชาชนแบบให้เปล่า ซึ่งจะส่งผลสูญเสียงบประมาณไปอย่างไร้ประโยชน์

ข้อเสนอแนะ

การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายของนโยบายสวัสดิการแห่งรัฐในปัจจุบันเป็นการดูแลเพียงว่า ผู้มา ลงทะเบียนมีหนี้เท่าไร มีทรัพย์สินเท่าไร เพราะเป็นข้อมูลที่ตรวจสอบได้ ซึ่งข้อมูลที่สำคัญที่ควรนำมาใช้ในการ คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายคือ ข้อมูลการใช้จ่าย เพราะจะทำให้ทราบถึงพฤติกรรมการใช้จ่ายตามปกติเป็น อย่างไร ถ้ามีพฤติกรรมการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยก็อาจอนุมานได้ว่าเขาไม่ใช่คนจน อีกประเด็นหนึ่งคือการคัดเลือก แบบเข้าถึงตัว โดยให้อาสาสมัครสาธารณสุข ของกระทรวงสาธารณสุขซึ่งเป็นคนในพื้นที่ไปเช็คว่าเป็นคน จนจริง แล้วใครควรได้รับสิทธิ์ ซึ่ง อสม. ก็คือชาวบ้านในพื้นที่ย่อมทราบดีว่าบ้านไหนจนจริง และมีความ เป็นอยู่อย่างไร ซึ่งจะดีกว่าการจ้างนักศึกษาที่อยู่นอกพื้นที่มาทำการสำรวจเพราะนักศึกษาก็ไม่สามารถรู้ได้เลย ว่าใครบ้างที่จนจริง และใครที่ควรได้รับสิทธิ์

เอกสารอ้างอิง

- จุมพล หนีพานิช. (2549). การวิเคราะห์นโยบาย ขอบข่ายแนวคิด ทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ 3, นนทบุรี, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ไทยรัฐฉบับพิมพ์ (2560). ผลการวิจัยพบคนจนรั่วไหล. สืบค้นเมื่อวันที่ 16 ต.ค. 2561, จากเว็บไซต์: <https://www.thairath.co.th/content/1102597>.
- นิตา ชูโต. (2538). การประเมินผลโครงการ. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ, เพมโปรดักชั่นส์.
- ปนัดดา มีอิสระ. (2561). ความต้องการที่แท้จริงในการลงทะเบียนผู้มีรายได้น้อยปี 2560 ของประชาชน หมู่บ้านป่าแวง หมู่ที่1 ตำบลป่าแวง อำเภอบ้านด่าน จังหวัดเชียงราย. สาขาวิชาสังคมและ มานุษยวิทยา, สำนักวิชาสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษาด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2
วันที่ 19 มกราคม 2562

ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

- รมณ อินทวงษ์. (2556). การประเมินผลนโยบายคืนภาษีรถยนต์คันแรกในพื้นที่จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์
รัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต, สาขาการบริหารทั่วไป, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วรรณพงษ์ ดุรงคเวโรจน์. (2561). 2สัปดาห์บัตรคนจน และการประเมินผลที่ชวนสงสัย. บทความพิเศษ,
กรุงเทพธุรกิจ, สืบค้นจาก<https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/642843>.
- MATICHON ONLINE. (2560). แนะรัฐบาล วิเคราะห์โครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พ.ย.
2561, จาก เว็บไซต์https://www.matichon.co.th/politics/news_698500.
- PPTVHD36 (2560). สวัสดิการแห่งรัฐสูงสุดเป็นประวัติการณ์. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 พ.ย.2561, สืบค้นจาก
เว็บไซต์: <https://www.pptvhd36.com>.